

Már megint az egyetem...

Időnként a vita fellángol. Attól függően, hogy milyen a politikai kurzus a Tisza-parti városban. Az egyik tábor szerint Szeged már évtizedek óta nem tudja kihasználni az egyetemi értelmiség szellemi kapacitását. A cáfolatok hangereje változó, azt is a politikai széljárás alakítja. Egy dologban megégyeznek a legkülönbözőbb vélemények: Szegeden jut egy négyzetméterre a legtöbb okos ember, hiszen az országban ott a legmagasabb az ezer lakosra jutó értelmiségi arány. Ilyen alapon Szeged a magyar Cambridge, Oxford is lehetne... Lehetne, ha eszményi lenne az egyetem és a város kapcsolata. Dr. Csákány Bélát, a József Attila Tudományegyetem rektorát kértem interjúra, beszéljünk a sokak által kényesnek tartott viszony intimitásairól.

— Volt rá eset, hogy az egyetem első embere a város első embere is volt, tehát a polgármester viselte a rektori címet. Ez előfordult például Greifswaldban, ahol 1456-ban Heinrich Rubenow, a város legokosabb embere egyidejűleg a közigazgatás és az egyetem élén is állt — mondja a rektor.

— *Ez hazánkban szerintem soha nem fordulhatna elő...*

— Nem is azért mondom, hogy ezt a mintát kövessük, hiszen másutt sem volt gyakori modell. A közelmúltban nálunk járt az NSZK nagykövete, s a városok és egyetemek kapcsolatára a következő példabeszédet mondta. A kapcsolatnak három fajtája van, mégpedig: Hamburg egyetemet tart fenn, Münchennek egyeteme van, Heidelberg és Tübingen egyetemek.

— *Szegedet melyik típusba sorolja?*

— Egyikbe sem. Esetünkben a helyes mondat: Szegeden egyetem van. Mérlegeljünk józanul. Ahhoz, hogy Szeged egyetem legyen, — azaz a város lényege az egyetemben fejeződjék ki — néhány száz évig késett a szegedi egyetem létrejötte. Másrészt nincs hagyománya annak, hogy valamelyik magyar város egyetemet tartana fenn, végül is oktatási ügyekben nálunk az állam a gazda. A „Szegednek egyeteme van” fogalmazás sem lenne pontos, mert nem elég erős az egymásra utaltság érzése a város és az egyetem között. A szegedi egyetem működésének kezdetén ez nem így volt.

Talán nem egészen köztudott, hogy Szegednek 1921-ben nemcsak Trianon „jóvoltából” lett univerzitása, hanem a város polgársága és Klébelsberg Kunó egykori kultuszminiszter elhatározásából és

támogatásával is. Tegyük hozzá, hogy — amiről mostanában beszélünk — a Rockefeller Alapítvány is nagymértékben hozzájárult a szegedi egyetem kiteljesedéséhez.

— *A szegénységet már a század elején is dollárral béleltük ki?*

— A Rockefeller-támogatás a harmincas években egymillió pengőnek felelt meg, ami ma kutatási eszközökben körülbelül százmillió forint értékű lehet. Óriási pénz volt, összehasonlításképpen csak annyit, hogy 1988-ban az egész magyar felsőoktatás fejlesztésére az állam 150 millió forintot költött. A Rockefeller-támogatás a mai Soros Alapítványhoz hasonlóan megkövetelte, hogy az intézmény, amelynek pénzt juttatnak, önmagán is segítsen. Feltételük a mi esetünkben az volt, hogy a dollár mellé a magyar állam is tegyen pénzt. Így kapott akkor a szegedi egyetem 450 ezer pengőt a kormánytól. Szabó Zoltán egykori rektortól tudom, hogy amikor ő fiatal kutató volt, a Rockefeller-támogatásból megvehette a legkorszerűbb Ulfrisch spektro fotométert. Ma sem tudjuk beszerezni a legmodernebb műszereket külföldi segítség nélkül. Ezért is fordulunk ismét támogatásért a Rockefeller Alapítványhoz.

A korabeli dokumentumok szerint fantasztikus nagy segítséget jelentett a Rockefeller Foundation. A magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem rektora az 1930/31-es tanévről szóló beszámolójában azt mondta: „jelenlegi súlyos helyzetünkben különösen jóleső örömmel számolhatunk be arról, hogy kutatóeszközaink kiegészítésére segítségünkre sietett a külföld, jelesül az Észak-Amerikai Egyesült Államoknak egy hatalmas alapítványa, a Rockefeller Foundation, amely természettudományi kutatások támogatására 119 ezer dollár egyszer s mindenkorra, és azonfelül hosszabb időre szóló évi segítyt engedélyezett.”

A Rockefeller Alapítvány támogatását Szeged 1940-ig kapta. Kitüntetett állapot volt ez, hisz a jobbnál jobb amerikai egyetemek mellett csak kevés európai egyetem élvezhette az alapítvány jussát. Ilyen volt a lipcei, az oslói, a párizsi és londoni egyetem. Az első évben a szegedi Universitas kutatási eszközökre kapott 119 ezer dollárt, és fenntartási költségekre 36 ezer dollárt. A következő esztendőben szintén megkapta beruházásra ugyanazt a pénzesztendőt, fenntartásra pedig 21 ezer dollárt. Ez az összeg, ahogy az évek telnek, csökken, de mégis óriási segítség lehetett azokban az inséges időkben:

— *Az ánti időkben a várostól is többet kaptak?*

— Amikor Kolozsvárról átköltözött az egyetem, Szeged több középületet a rendelkezésére bocsátott, és lakásokat biztosított a tanároknak. Nagy volt az áldozatkészség, hiszen sok évtizedes álom vált valóra. A helyi adakozás párosult az állami akarral. Klébelsberg miniszter elérte, hogy a kormány hatalmas pénzüsségeket juttasson Szegednek.

— *Napjainkra mennyire kopott meg az adakozókedv?*

— Egyetemünk az államtól, a várostól és magán-személyektől kaphat pénzt. Annak, hogy az államtól jóval tényleges szükségleteink alatt kapunk, hosszú története van. Az ántivilágban erkölcsileg és anyagiilag többre értékelték a szellemi munkát, mint a fizikait. Mivel lovas nemzet vagyunk, 1945 után átestünk a ló túlsó oldalára és azóta is ott vagyunk. Egyensúly a mai napig nem alakult ki. Hogy mást ne mondjak, az én bérem öregkoromra érte csak el a bányász nyugdíját. Csak akkor kaphatunk többet mi, értelmiségiek, ha az ország közvéleménye, a törvényhozás, a politikusok közfelfogása újra tényleges rangja szerint értékeli a szellemi munkát.

— *Mit kapnak a magánszemélyektől?*

— Az államhatárainkon belüli magánszféra komoly támogatására nem számíthatunk. Azért sem reménykedhetünk ebben, mert a termelés és a vállalkozás labilis modellje — különösen az adózás jelenlegi gyakorlata — nem ösztökéli arra, hogy bárki is számottevő adományt juttasson. Ha egy-két eset előfordul, arról már az egész ország beszél. Akadnak azért nemes lelkű támogatóink, de ők többnyire szegény értelmiségiek. Komolyabb adományt csak akkor remélhetünk, ha olyan szabályozás lesz, hogy a vállalkozók érdemesnek látják nevük megörökítését. Most még állam vállalatok sem érdekeltek abban, hogy pénzt adjanak. Pedig el tudnám képzelni, hogy például egy nagy vegyiüzemünk korszerű előadótermet építtetne a vegyészeknek, amit róla neveznének el. Egyes országokban van ilyen gyakorlat.

— *A városnak is mostohagyermek az egyetem?*

— Kapcsolatunk Szegeddel ambivalens: Két évvel ezelőtt a város polgármesterét, Papp Gyulát meghívtuk az egyetemi tanácsülésre. Elmondta, Szegednek az az álláspontja: az egyetem a város ablaka, amelyen át a nagyvilágra kitekint. Hozzátettem, az ablakon a nagyvilág fényei beszűrődhetnek. A tanácstól egyébként évről évre kapunk támogatást: sportra, kultúrára, a várost is reprezentáló egyetemi épületek, intézmények környezetének kialakítására. A kapcsolatot tulajdonképpen bökkenőjét nem ebben látom. A városi vezetés mentalitása érthető módon közel áll a város lakóiéhoz. Szeged fejlett kultúrával rendelkezik és rendelkezik ma is. Az egyetem közvetett élményeken keresztül meghatározza a polgár hétköznapijait. A helybeliek szeretik a nyugalmat. De néha ezt megzavarja a diákok demonstrációja, amiből az utóbbi időben több is volt. Számolni kell azzal, hogy az egyetemi ifjúság a legszínesebb és legváltozatosabb gondolkodású rétege minden társadalomnak. Ezért nem lehet csodálkozni, hogy a diákok megmozdulásai gyanakvóvá teszik a polgárokat.

Például az 1956-os események utóhatásai még ma is élnek, egészen napjainkig bélyeges néppé tették az egyetemi embereket. Így nem meglepő, hogy legutóbb is gyanakvás kísérte a bölcsészhallgatók figyelemfelkeltő demonstrációját.

— *Erről az eseményről különféle mendemondák is keletkeztek. Mi történt valójában?*

— A bölcsészkar hallgatói egy napra átszervezték az oktatást, 1988. szeptember 28-án. Ők ezt a megmozdulást sztrájknak nevezték, de valójában nem volt munkabeszüntetés, csak olyan akció, melylyel felhívták a figyelmet a felsőoktatás szervezeti és anyagi gondjaira. A városban sokan a nyugalom megtöréseként kommentálták az eseményt. Egy ifjú munkás azt mondta a városi pártértekezleten: „amíg a diákok sztrájkolnak, mi dolgozunk.” Az ilyen gyanakvást sugalló vélekedés ellenpontjaiként később a Csongrád megyei képviselők, meghallgatva a diákok és tanáraikat, nyilatkozattal fordultak az Országgyűléshez a felsőoktatás fokozott támogatásáért. Felelő volt számomra, ahogyan a képviselők felül-emelkedtek a diákmozgalommal kapcsolatos szóbeszédre.

— *A diákok szerte a világon képesek egyik óráról a másikra felforgatni a nyugodt életet. Miért döbbennek meg ezen a szegediek?*

— Talán szokatlan, de ha nem tetszik valami, az egyetemisták tüntetnek. A diákoktól mindig kitelik valamilyen különleges megmozdulás. Egyébként a mi hallgatóink tisztességesen, megfontoltan tiltakoztak. Való igaz, az egyetem kockázatos egy városnak, egy közösségnek, de távlatokban is vállalni kell azt a kockázatot, amit jelent. Politikailag lehet destabilizációs tényező a diákság, mégis szerte a világon óriási pénzeket fektetnek az egyetemek fejlesztésébe. Jó példa erre Dél-Korea, ahol bár egymást érik a diákvargások, az ország utolérte a fejlett nyugatot, és azt annak köszönheti, hogy komolyan vette a felsőoktatást. Ma az USA-ban a dél-koreai Hyundai gépkocsi reklámhirdetéseit lehet látni orrvérzésig. Egy jó értelmiségi politikával Dél-Korea Délkelet-Ázsia erős tigrise lett, aminek az előnyét szerintem a fizikai termelésben dolgozó állampolgárok is élvezik.

— *Kanyarodjunk vissza a szegedi megmozduláshoz. A helyi politikai vezetőktől kaptak-e feddést vagy büntetést?*

— A szeptember 28-án történtekért az egyetemet semmilyen szemrehányás nem érte. Am a korábbi években rendszeres volt az elmarasztaló megjegyzés. Szegedi szállóige: „már megint az egyetem...”

— *Gondolom, a Szegedi Egyetem című újság cikkei sok fejfájást okozhattak a helyi politikusoknak. Úgy tudom, a lap írásait fénymásolva, országosan is terjesztették. Kérem, mondja meg őszintén: mint rektor, felelősségre vonták-e a korábbi megelőző szellemi mozgalom miatt?*

— Valóban, a Szegedi Egyetem két év előnnyel kezdte a falak ledöntését a sajtótájékoztatóban. Az egyetemi lap egészen a falig elmerészkedett, bele is ütötte az orrát. Végül mégis minden jóra fordult. Engem sokan ismernek úgy, mint aki negyven éve töretlenül vesz részt a munkásmozgalomban, s nehéz

időben is ingadozás nélkül vettem részt a politikában. (A nehéz időben fiatal voltam és a fiatalnak könnyebb nem ingadozni.) Ezért, mint rektor, élveztem a városi és megyei vezetés bizalmát. Kétféleképpen kellett folytatnunk. Akik orrukkal elérték a falat, azokat arra biztattuk, legyenek óvatosak. Odáig ne menjenek el, hogy az újságot betiltsák. Másrészt meg kellett győzni az illetékes politikusokat, hogy az egyetemi sajtónak természetes velejárója a szóki-mondás.

— *Követeltek fejeket?*

— Hozzám senki nem fordult azzal, hogy váltsuk le a szerkesztőket. Egyébként is az egyetemi lap pártújság. Egy dolog biztos, hogy bizalmunkról — s ezen értendő az egyetemi pártbizottság is — biztosítottuk a lap munkatársait. Es itt hadd mondjak el egy anekdotát. A harmincas években valaki cikket akart publikálni egy másik értelmiségi védelmében. A szerkesztő azt mondta a cikk szerzőjének, ha ilyen formában megjelenteszük, becsukják magát, de az nem baj, becsukják, akinek védelmében írta, és engem, de még ez sem baj. De betiltják a folyóiratot is, és ez már baj. Ha ezek után ragaszkodik ahhoz, hogy tegyük közzé a cikket, én közölni fogom. Ezt a példázatot elmondtam az újságíróknak is. Persze, más érveket használtam, amikor a megyei politikai vezetéssel beszéltem.

— *Az utóbbi időkig Csongrádot sokan Pol-Pot megyének nevezték. Ebben a légkörben hogyan tudott létezni, lélegezni a legnagyobb értelmiségi műhely?*

— A népi humor könyörtelen. Ha ez Pol-Pot megye, akkor a címkét ifj. Komócsin Mihályra ragasztják rá. Komócsin karakteres egyéniség volt, aki hosszú történelmi időszakon keresztül az akkor egyedül gyakorolható regionális kormányzási technikát hozzáértéssel, eredményesen csinálta. És mindenképpen igazságtalan a Pol-Pot címke, hiszen Kambodzsában az ipart és mezőgazdaságot porig sújtotta az értelmiségellenes rezsim. Csongrád megyében az anyagi termelés hosszú időn keresztül jól fejlődött. Ugyanakkor a humán értelmiség megítélésem szerint inkább csak perturbációs faktorként* jelentkezett a Komócsin elvtárs fémjelzte megyei politikai vezetés számára. Pol-poti méretű bűnököt semmilyen cél nem szentesíthet. A megyei vezetés hibáit azonban szerintem egy emberileg tisztességes politikus egyéniség terhére írhatjuk. Hibája a koré volt, amely szülte őt: az anyagi termelő szféra elsődlegességének dogmaként való kezelése, amiről már beszélünk.

— *Mit vár az egyetem a várostól?*

— Kapcsolatunk akkor volna ideális, ha Szeged az igazgatásban, az anyagi termelésben, és minden területen nagyobb mértékben támaszkodna az egye-

temre. Évi 30 millió adózatlan forint összesen sem nagy pénz; ennyi folyik be abból, hogy tanszékeink megbízásos munkát végeznek, alkalmazzák a tudományt a termelési, illetve termelést közvetlen elősegítő kutatási célokra. De ennek csak elenyésző részét végzik szegedi intézmények, üzemek javára. Kivétel a számítástudomány, amelynek a városban, a régióban való elterjesztésében döntő szerepet játszott a Kalmár László kibernetikai labor. De beszélhetünk másról is. Ma még meglepetést kelt, ha jogi szabályozás gyakorlatában jártas szakember, aki tanácsot is, betű szerint kívánja venni és alkalmazni a törvényeket. Ha majd a törvényeket stabil dolognak tekintjük, a jogi kar munkáját sokkal jobban lehet hasznosítani Szegeden. Más: elismert múzeumunk van, amelynek régészeti gyűjteménye is kitűnő, ám mégis régészeti tanszéke az egyetemnek. Szerintem az lenne ideális, ha a város és az egyetem között pozitív visszacsatolás alakulna ki, mindkét fél a másik fejlődését gyorsítaná. A várostól a jelenlegi irányítási rendszerben nem várunk rendszeres anyagi támogatást, bár a gazdagabb országokban ez gyakorta. Az igazsághoz tartozik azonban, hogy az utóbbi időben alkalmanként kapunk anyagi segítséget is.

— *Jó-e az egyetemnek, ha a városi vezetés egyik fontos embere, mint például a szegedi pártbizottság első titkára, civilben professzor?*

— A legutóbbi időkig csak Szegeden volt egyetemi tanár az első titkár, most már Debrecenben is van. Nem tudom, mit jelentene ez, ha nem lett volna egyetemi évfolyamtársam az illető, akivel emberi kapcsolatom is kitűnő, gyakran leülünk beszélgetni.

— *Önt másodsorra választották meg rektornak egy olyan korban, amikor a tudomány egyre kevesebb pénzhez jut. Mondja, nem érzi peches embernek magát?*

— Először 53 éves koromban lettem rektor. Előzőim fiatalabb korban ültek ebbe a szűrős székbe. Szerencsésnek érzem magam, hogy egy olyan időszakban kerültem az egyetem élére, amikor az ország, a város és az egyetem mozgásba lendült, és megpróbál javítani a helyzetén. Biztos, hogy egy ilyen időszakban rengeteget kell dolgozni minden szintű vezetőnek, de összehasonlíthatatlanul jobb érzés, mintha csak akkor indult volna meg eszméink reformációja, amikor hivatali időm lejár. De az még jobb lesz, hiszen akkor — reményeim szerint — újraszaktudományomnak, az absztrakt algebrának élhetek.

— *Az interjú elején három típusba sorolta a város-egyetem kapcsolatokat. A JATE mire törekedhet?*

— Reális cél a müncheni modell. A város érezze magáénak az egyetemet.

§

* Zavaró tényezőként (H. M.)